

Samaritan Çıkmazı Bağlamında Dış Yardımların Ekonomik Büyüme Etkisinin İncelenmesi: Ampirik Bir Analiz¹

An Examination of the Effect of External Aid on the Economic Growth in the Context of the Samaritan Perspective: An Empirical Analysis

Mehmet DAĞ

Yrd. Doç. Dr., Hakkari Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü,
mehmetdag@hakkari.edu.tr

Oktay KIZILKAYA

Yrd. Doç. Dr., Hakkari Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
oktaykizilkaya@hakkari.edu.tr

Selim DEMEZ

Yrd. Doç. Dr., Hakkari Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
selimdemez@hakkari.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş: 20 Şubat 2018

Düzeltilme Geliş: 10 Mart 2018

Kabul: 18 Mart 2018

Anahtar Kelimeler:

Samaritan Çıkmazı, Dış
Yardımlar, Ekonomik Büyüme,
Genelleştirilmiş Momentler
Metodu

© 2018 PESA Tüm hakları saklıdır

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 20 February 2018

Received in revised form: 10
March 2018

Accepted: 18 March 2018

Keywords:

Samaritan's Dilemma, Foreign
Aid, Economic Growth,
Generalized Method of Moments

© 2018 PESA All rights reserved

ÖZET

Küreselleşen dünyada ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının azaltılması amacıyla gelişmiş ülkeler veya uluslararası mali kuruluşlar tarafından çeşitli ülkelere yönelik koşullu veya koşulsuz ekonomik yardımlar yapılmaktadır. Yapılan yardımların amaçlanan hedeflere ulaşma konusunda ne ölçüde başarılı olduğu ekonomi literatüründe inceleme konusu olmaktadır. Samaritan Çıkmazı, yapılan yardımların bir müddet sonra yardım alanlar açısından olumsuz etkilere neden olması ihtimaline işaret etmektedir. Bu etkilerden biri ülkelerin ekonomik büyüme performansı üzerinde görülebilmektedir. Bunun nedeni olarak yardım alan ülkelerde sürekli ekonomik yardım beklentisinin kurumların üretkenlikten uzaklaşarak bu yardımlara bağlı bir gelecek planlamasına girmelerine neden olabileceği gösterilmektedir. Bu çalışmanın amacı ele alınan ülkeler ve zaman kısıtı çerçevesinde söz konusu ülkeler açısından Samaritan Çıkmazı'nın mevcut olup olmadığının tespitidir. Çalışmada panel veri analizi yöntemlerinden Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, düşük ve üst orta gelirli ülkeler için dış yardımlar ile büyüme arasında pozitif ilişki bulunurken alt orta gelir grubundaki ülkeler için negatif ilişki bulunmuştur.

ABSTRACT

Conditioned or unconditional economic assistance is provided to developed countries or international financial institutions for various countries in order to reduce the development gap between countries in the globalizing world. The extent to which aid has been successful in achieving its intended objectives is the subject of examination in the economic literature. The Samaritan Dilemma suggests that the aid provided may cause adverse effects in terms of donors after a while. One of these effects can be seen on the economic growth performance of countries. It is shown that the expectation of continuous economic assistance in the countries receiving aid as a basis may cause institutions to move away from productivity and to plan for a future connected to these benefits. The purpose of this study is to determine whether there is a Samaritan Dilemma in terms of countries and time constraints in the context of the mentioned countries. The Generalized Moments Method (GMM) was used in the study panel data analysis methods. According to the findings, there is a positive relationship between foreign aid and growth for low and upper middle income countries, while there is a negative relationship for the countries in lower middle income group.

¹ Bu çalışma Hakkari Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından SB18BAP1 kodlu proje kapsamında desteklenmiştir.

GİRİŞ

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arzuladıkları ekonomik büyüme hızına ulaşmada çeşitli kısıtlarla karşı karşıyadırlar. Bunlardan en önemlisi yatırımları finanse edecek olan iç tasarrufların yetersizliğidir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bu kısıtları aşarak yüksek büyüme hızlarına ulaşmak için dış yardımlara ihtiyaç duymaktadırlar. Özellikle az gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümenin hızlandırılması için gerekli yatırımların yurt içi kaynaklardan karşılanamaması, dış yardımlara olan bağımlılığı giderek artırmıştır. Dış yardımlar ile genel olarak yardım alan ülkeler açısından yatırım açığının azaltılmasına katkı sunulması hedeflenmektedir. Buna karşın, yardım alan ülkelerin alınan yardımları etkin bir şekilde kullanması açısından kaynak tahsisinde etkinlik, yatırım altyapısı ve beşeri sermayenin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Aksi takdirde yapılan yardımlar ekonomik büyüme ve kalkınmaya istenen düzeyde katkı sunmaktan uzak kalacak hatta kimi örneklerde görüldüğü üzere büyüme üzerinde olumsuz etkilere neden olabilecektir. Dış yardımların ekonomik yardımlar üzerindeki etkisine dair iki zıt görüş bulunduğu görülmektedir.

Dış yardımlar ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki bulunduğunu savunan görüşe göre az gelişmiş ülkelerde büyümeyi sağlamak için gerekli yatırımları oluşturacak tasarruf azlığı nedeniyle yoksulluk tuzağı ortaya çıkabilmektedir. Bu tuzağın aşılması açısından dış yardım alan ülkelere yapılacak yardımlar tasarrufların artmasına ve yatırımların finansmanına katkıda bulunacaktır. Ancak uygulamalara bakıldığında gerek az gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde dış yardımların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri farklılık göstermektedir. Kimi ülke gruplarında ekonomik yardımlar büyüme üzerinde olumlu etkilere neden olmakta iken kimi ülke gruplarında ise olumsuz etkiler görülebilmektedir. Bu durumun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Başlıca nedenler olarak, ülkelerin kendilerine özgü sosyo-ekonomik durumu, ekonomik yardımların koşullara bağlı olup olmaması, yardım mekanizmalarının türü ve etkinliği, kurumsal kapasitelerinin gelişmişlik düzeyi sayılabilir. Yardım alan ülkelerdeki yolsuzluğun seviyesi ve ekonomi politikalarının yönetiminde uygulanan yöntemlerin değişkenlik göstermesi ülkeler arasında dış yardımların etkinliğinde belirleyici olabilmektedir. Bu nedenle dış yardım-ekonomik büyüme ilişkisi değerlendirilirken yardım yapan ülkelerin amaçları kadar yardım alan ülkelerin kurumsal yapılarındaki farklılıkların da dikkate alınması gerekmektedir.

Dış yardımların ve ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğunu öngören yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımların temelinde dış yardımların ulusal paranın aşırı değerlendirilmesine neden olacağı ve bunun sonucunda yardım alan ülkenin rekabet gücünün azalacağı görüşü yer almaktadır. Bunun yanında dış yardımların tahsis edileceği alanların kamu kesimi ağırlıklı olması durumunda yatırımlar açısından dışlama etkisinin ortaya çıkacağı ve özel sektör yatırımlarının bu durumdan olumsuz etkileneceği de ifade edilmektedir. Yine bu yöndeki yaklaşımlardan biri olan ve Samaritan Çıkmazı adı verilen yaklaşım, yapılan yardımların bir müddet sonra olumsuz etkilere neden olarak yardımların amaçlanandan farklı yönde etkiye bulunmasına yol açma durumunu öngörmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı dış yardımlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ele alınan ülke grupları açısından Samaritan Çıkmazı etkisine neden olup olmadığının ekonometrik yöntemlerle incelenmesidir. Çalışmada öncelikle Samaritan Çıkmazı kavramına değinilecek daha sonra dış yardımlar ve ekonomik büyüme ilişkisi hakkındaki teorik ve ampirik literatüre yer verilecektir. Çalışmada son olarak yöntem ve analiz sonuçlarına yer verildikten sonra sonuç kısmında elde edilen bulgular üzerinden değerlendirilmelere yer verilecektir.

1. Samaritan Çıkmazı

Buchanan (1987) tarafından yayınlanan ve merkezi hükümetin ya da yerel idarelerin fakirlere, işsizlere ve sakatlara yaptıkları kamusal yardımların kamu tercihi teorisi çerçevesinde ele alındığı çalışmada Samaritan Çıkmazı kavramına yer verildiği görülmektedir. Bu kavram kamusal yardım alanların ve yardım verenlerin pazarlık ettiği ve yardımların istismar edildiği bir oyunu ifade etmektedir (Aktan ve Bahçe, 2007: 9). Samaritan Çıkmazı teorisine göre yardım alan taraf yardımların devam edeceği beklentisiyle bir müddet sonra çalışmayı bırakacaktır, bu noktada yardımlar amacına ulaşmayacak ve üretkenlik üzerinde olumsuz

etkilere neden olacaktır. Böylelikle yardım alan taraf sürekli yardıma muhtaç kalacak ve bu durum bir çıkmaza girilmesine yol açacaktır.

2.Literatür İncelemesi

Literatüre bakıldığında alınan dış yardımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştıran çalışmalarda tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Çalışmanın bu kısmında dış yardımların ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği akademik literatürde hem teorik hem de ampirik olarak incelenmiştir.

2.1. Teorik Literatür

Samaritan Çıkmazı ile ilgili olarak literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde bu konuda yerli literatürde henüz bir çalışma bulunmadığı görülmektedir. Yabancı literatürde yapılan çalışmalardan Hiemenz (1986) tarafından yapılan çalışma bu alandaki çalışmaların öncüsü olmuştur. Bu çalışmada dış yardımların hedeflenenden farklı sonuçlara yol açabileceğine dair teorik tespitlere yer verilmiştir. Coate (1995), yaptığı çalışmada Hiemenz'in çalışmasını destekler nitelikte görüşlere yer vermiş ve kamu yardımlarının bir müddet sonra yardım alanlar açısından olumsuz etkilere neden olma ihtimali doğurduğunu vurgulamış ve buna yönelik bir model geliştirmiştir. Svensson (2000), yoksulluğun azaltılmasına yönelik dış yardımların kısmen asıl amacına hizmet ettiğini savunmuştur. Bunu önleyebilmek amacıyla şartlı yardım mekanizmasının kurulmasının ve yardımların yoksullukla mücadele eden bir yardım kuruluşunca kullanılarak fayda sağlayabileceğini ifade etmiştir. Pedersen (2001), tarafından yapılan bir çalışmada yardım organizasyonları tarafından az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azaltılmasına yönelik yapılan yardımların istenen sonuçlara ulaşmadığı bulgusuna ulaşılmış ve buna Samaritan Çıkmazının neden olduğu iddia edilmiştir. Çalışmada bu çıkmazın ortaya çıkmasına yardım alan ülkelerdeki yardım dağıtım mekanizmalarının kurumsal kapasitesinin yol açtığı savunulmuştur. Gibson (2005), İsveç Kalkınma Ajansı'nın Zambiya ve Hindistan'a yaptığı yardımların istenilen sonuçlara ulaşmasının önündeki engelleri incelemiştir. Dış yardım yapan ülkelerin yardımlaşmasının Samaritan Çıkmazı'nın ortaya çıkmasını önleyebileceğini savunan bir çalışma Torsvik (2005) tarafından yapılmıştır. Radelet (2006), yaptığı çalışmada dış yardımların büyüme üzerindeki etkisinin değişkenlik göstermesinin ülkelerin kendilerine has durumlarına ve dış yardımların koşullu olup olmamasına bağlı olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Yardım yapan ülkelerin koordine bir şekilde hareket etmesinin dış yardımların etkisini artıracaklarını savunan bir çalışma Bigsten (2006), tarafından yapılmıştır. Hagen (2006), dış yardımların etkilerinin artırılmasının yardım yapan ülkelere yardım kuruluşlarına fon aktarılması yoluyla mümkün olabileceğini savunmuştur. Hagen'a göre bu durum yardım kuruluşlarının yardımların amaçlarına duyarlı olmaları halinde söz konusu olabilecektir. Yardım alan ülkelerde ekonomik yardımların kullanılmasına yönelik teşviklerin dağıtılmasının şarta bağlanmasının yardımların etkinliğini artırabileceğini savunan bir çalışma da Paul (2006) tarafından yapılmıştır.

Literatürdeki çalışmalara bir başka örnek olarak Avustralya'nın Papua Yeni Gine'ye yaptığı dış ekonomik yardımları inceleyen Heinecke ve Fleming (2008)'e ait çalışma örnek olarak verilebilir. Bu çalışmada Avustralya tarafından yapılan yardımların Papua Yeni Gine açısından ülkenin kalkınması üzerinde önemli bir katkı sağlamadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Andrews (2009), yaptığı çalışmada Afrika'daki az gelişmiş ülkelerin büyüme performanslarında dış yardımların etkilerinin farklılık göstermesine neden olarak ülkelerin sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklarını göstermiştir. Williamson (2010), çoğu ülkede dış yardımların ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilere yol açmasının nedenlerini incelemiştir. Bu duruma yol açan başlıca nedenler olarak teşvik mekanizmalarının farklılık göstermesini ve yardım anlaşmalarının sonuç odaklı olmamasını göstermiştir.

2.2. Ampirik Literatür

Dış yardımların ekonomik büyümeye olan etkisine ilişkin başlıca ampirik çalışmalara örnek olarak İslam (1992), Durbarry vd. (1998) ile Minoiu ve Reddy (2010) tarafından yapılan çalışmalar gösterilebilir. İslam (1992), Bangladeş'te dış yardımların ekonomik büyümeye etkisini 1972-1988 dönemi için ele alan ampirik çalışmada ülkenin iç kaynaklarının dış kaynaklara oranla büyüme üzerinde daha anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulgusuna

ulaşmıştır. Dış borçların hibeler ve gıda yardımlarına göre Bangladeş örneğinde büyümeye daha fazla katkı sunduğu bulgusu çalışmada elde edilen bir diğer bulgudur.

Durbarry vd. (1998) geliştirmekte olan ülkelerde Yatay Kesit Regresyonu ve Panel Regresyon teknikleriyle yaptıkları çalışmada ülkenin makroekonomik yapısının durumuna bağlı olarak dış ekonomik yardımların büyüme üzerinde olumlu etkilere neden olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Yine aynı çalışmada gelir seviyesi ve coğrafi konumun, dış yardımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi üzerinde belirleyici role sahip diğer unsurlar olarak ifade edilmiştir.

Minoiu ve Reddy (2010) tarafından yapılan çalışmada yardımlar öncelikle kalkınmaya yönelik ve kalkınmaya yönelik olmayan yardımlar olarak iki gruba ayrılmıştır. Yöntem olarak Yatay Kesit Regresyonu ve Genelleştirilmiş Momentler Metodu'nun (GMM) kullanıldığı bu çalışmada yardımların büyümeye olan etkisi uzun dönem için incelenmiş ve uzun dönemde kalkınmaya yönelik yardımların büyümeyi olumlu yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Ampirik literatürde dış yardımlar ve ekonomik büyüme ilişkisine dair çalışmalarda farklı yöntemler kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda ilişkinin anlamlı olup olmadığı ve ilişkinin yönü ve bunu etkileyen unsurlar analiz edilmiştir. Örneğin Dalgaard vd. (2004) yaptıkları çalışmada Panel Regresyon ve Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) kullanarak dış yardımların ekonomik büyümeyi olumlu yönde ve önemli ölçüde etkilediğini tespit etmişlerdir. Bu etkinin miktarının coğrafi koşullara, uygulanan iktisadi politikalara, ülke ekonomilerinin yapısal karakteristiklerine ve yardım miktarına bağlı olarak değişiklik gösterdiği bulgusuna ulaşmışlardır.

Karras (2005) uzun dönemde dış yardımların ekonomik büyümeye etkisini 71 geliştirmekte olan ülke için ele alan çalışmasında Yatay Kesit Regresyonu ve Panel Regresyon yöntemlerini kullanmış ve net resmi yardımlar ile büyüme arasında pozitif yönde bir etki olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Moreira (2005), 48 ülke için Panel Regresyon ve Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) yöntemleri ile yaptığı çalışmada dış yardımlar ve ekonomik büyüme ilişkisinin pozitif yönlü olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Resmi kalkınma yardımları ve milli gelir arasındaki ilişkinin analiz edildiği bu çalışmada ulaşılan bir diğer bulgu da program yardımlarının proje yardımlarına göre daha hızlı sonuç verdiği bulgusu olmuştur.

Rangira (2006) tarafından yapılan ve ekonomik yardımların büyümeye olan etkisini Panel Regresyon yöntemleri ile inceleyen çalışmada 25 sahra altı ülkesi ele alınmış ve çalışmada dış yardımlara oranla doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerinde daha belirgin bir pozitif etkiye neden olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Headey (2008), 1970-2001 dönemi için 56 ülkede dış yardımlar-ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmasında yöntem olarak Panel Regresyon ve Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM)'nu kullanmıştır. Yapılan bu çalışmada dış yardımların pozitif bir etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun yanında yardım anlaşmalarının çok yönlü veya iki yönlü olmasının etkinin büyüklüğü üzerinde belirleyici olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Malik (2008), Afrika kıtasındaki en düşük gelirli altı ülke için (Orta Afrika Cumhuriyeti, Malawi, Mali, Niger, Sierra Leone ve Togo) ekonomik yardım-büyüme ilişkisini ele almıştır. Johansen Eşbütünleşme yöntemi ile yapılan çalışmada bu ülkelerin çoğu için dış yardımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin uzun dönemde negatif olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Dış yardımlar-büyüme ilişkisi üzerinde yardım yapan ülkelerin amaçlarının belirleyici bir role sahip olup olmadığı Kilby ve Dreher (2010) tarafından yapılan ampirik bir çalışmada ele alınmıştır. Çalışmada OECD ülkeleri Panel Regresyon yöntemiyle incelenmiş ve dış yardımların amaçlarının ekonomik büyüme üzerinde belirleyici bir role sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Dimanche (2010) tarafından yapılan çalışmada 79 Latin Amerika, Afrika ve Asya ülkesi için dış yardımların ekonomik büyüme üzerinde ne yönde etkiye sahip olduğu Panel Regresyon yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma sonucunda dış yardımların ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Pakistan örneğinde dış yardımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile inceleyen bir çalışma Fatima (2014) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada dış yardımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif olduğu ve bunda belirleyici olan unsurun Pakistan'ın makroekonomik koşulları olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Dış yardımların 53 Afrika ve 34 Latin Amerika ve Karayip ülkesinin ekonomik büyümesini nasıl etkilediğini araştıran bir çalışma Panel Regresyon yöntemi kullanarak Nwaogu ve Ryan (2015) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada dış yardımlarla birlikte doğrudan yabancı yatırımlar ve ülkeye yapılan havale işlemlerinin büyüme etkisi incelenmiştir. Çalışmaya göre dış yardım ve doğrudan yabancı yatırımların Afrika'daki ekonomik büyümeyi etkilediği ancak üç faktör birlikte ele alındığında sadece doğrudan yabancı yatırımın Afrika'nın ekonomik büyümesini etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Latin Amerika ve Karayipler için, dış yardımlar ve havale işlemleri ayrı olarak ele alındığında her ikisi de büyümeyi etkilerken, yalnızca havale ele alındığında büyümeyi yine etkilemektedir. Çalışmada elde edilen bir diğer bulguya göre, her iki bölgenin sonuçları, bir ülkedeki büyüme komşu ülkelerinin büyümesine bağlı olduğundan, mekânsal bağımsızlığın ekonomik büyümeyi açıklamada önemli olduğu teyit edilmektedir.

Moolio ve Kong (2016) tarafından yapılan çalışmada Kamboçya, Laos, Myanmar ve Vietnam ülkeleri açısından dış yardımların ekonomik büyüme etkisi Panel Eşbütünleşme yöntemleri ile ele alınmıştır. Çalışma neticesinde dış yardımların ekonomik büyüme üzerinde önemli ölçüde pozitif bir etkiye sahip olduğu bulgusuna varılmıştır.

3. Yöntem

Bir dönemdeki iktisadi davranış, geçmiş deneyimlerin ve eski davranış biçimlerinin etkisinde olduğundan, iktisadi ilişkiler incelenirken ele alınan değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de açıklayıcı faktörler olarak ele alınması oldukça önemlidir. Bu dinamik yapı, panel veri modellerinde de sıklıkla kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2013: 65). Çalışmada dinamik panel veri tahmin yöntemlerinden Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) kullanılmıştır.

3.1. Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi

Ekonomik ilişkiler genellikle dinamik uyum süreçlerini içermektedir. Bir dönemdeki iktisadi davranış, geçmiş deneyimlerin ve eski davranış biçimlerinin etkisinde olduğundan, iktisadi ilişkiler incelenirken ele alınan değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de açıklayıcı faktörler olarak ele alınması oldukça önemlidir. Bu dinamik yapı, panel veri modellerinde de sıklıkla kullanılmaktadır. Bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin bağımsız değişken olarak yer aldığı panel veri modeli şu şekilde ifade edilmektedir (Tatoğlu, 2013: 65; Baltagi, 2005: 135):

$$y_{it} = \delta y_{i,t-1} + \beta x'_{it} + u_{it} \quad i=1, \dots, N; \quad t=1, \dots, T \quad (1)$$

Burada δ skaler olmak üzere x'_{it} $K \times 1$ boyutlu, β ise $1 \times K$ boyutlu bir matristir. u_{it} 'nin tek tönü hata bileşenler modelini takip ettiğini varsayacağız.

$$u_{it} = \mu_i + v_{it} \quad (2)$$

Burada $\mu_i \sim IID(0, \sigma_\mu^2)$ ve $v_{it} \sim IID(0, \sigma_v^2)$ birbirinden ve kendi aralarında bağımsızdır. Denklem (1) ve Denklem (2) ile tanımlanan panel veri regresyon modelleri zaman içinde iki süreklilik kaynağı ile karakterize edilmektedir. Otokorelasyon, regresyonlar arasında gecikmeli bağımlı değişkenin varlığına bağlı olarak ortaya çıkarken, bireysel etkiler ise birimler arasındaki heterojenliği karakterize etmektedir. Bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin bağımsız değişken olarak eklenmesi ile bazı temel sorunlar oluşmaktadır. y_{it} , μ_i 'nin bir fonksiyonudur ve dolayısıyla $y_{i,t-1}$ 'de μ_i 'nin bir fonksiyonudur. Bu sebeple Denklem (1) de açıklayıcı değişken olarak yer alany $y_{i,t-1}$ hata terimi ile ilişkilidir. Bu durum v_{it} serisel korelasyonlu olmasa bile En Küçük Kareler (EKK) tahmincisini yanlı ve tutarsız hale getirmektedir (Baltagi, 2005: 135).

Anderson ve Hsiao (1981), birim etkilerini modelden dışlamak amacıyla birinci fark dönüşümlerini kullanmayı önermişlerdir. Birinci fark modelinin hata terimleri çoğu zaman negatif otokorelasyonlu olduğundan bu durumda Arellano ve Bond'un (1991) Genelleştirilmiş Momentler (GMM) Tahmincisinin kullanımı uygun olacaktır. Bu yöntem ile önce birinci fark modeli araç değişken matrisi kullanılarak dönüştürülmekte ve daha sonra bu dönüştürülmüş

model Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi ile tahmin edilmektedir. Genel araç değişkenli birinci fark modeli matrislerle şu şekilde gösterilmektedir (Tatoğlu, 2013: 80):

$$Z'\Delta Y = Z'(\Delta Y_{-1})\gamma + Z'\Delta X\beta + Z'\Delta u \quad (3)$$

ya da,

$$Z'\Delta Y = \delta Z'\Delta X + Z'\Delta u\Delta X = [(Y_{it-1} - Y_{it-2}), (X_{it} - X_{it-1})] \quad (4)$$

Genelleştirilmiş Momentler (GMM) Tahmincisi ise, matrislerle şu şekilde gösterilmektedir;

$$\hat{\delta}_{GMM} = (\Delta X'Z(Z'\hat{\Omega}Z)^{-1}Z'\Delta X)^{-1} (\Delta X'Z(Z'\hat{\Omega}Z)^{-1}Z'\Delta Y) \quad (5)$$

Burada $\hat{\Omega}$ hata terimlerinin varyans kovaryans matrisidir.

4. Uygulama

Bu çalışmada 1996-2015 dönemi verileri kullanılarak verilerine ulaşılabilen düşük gelirli, düşük orta gelirli ve üst orta gelirli ülkelerde dış yardımların (Net Resmi Kalkınma Yardımları) (Y), büyüme (*gdp*) (GDP, constant 2010 US\$) üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bu gruplandırma, Dünya Bankası sınıflandırmasına dayanmaktadır. Net Resmi Kalkınma Yardımları (ODA), kalkınmanın desteklenmesi ve refah artışına katkıda bulunulması amacıyla verilen imtiyazlı kredilerden oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankası web sitesinden elde edilmiş ve değişkenler analize logaritmik olarak alınmıştır. Çalışmada bağımlı değişkenin gecikmeli değerini modele dâhil eden ve Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) kullanılmıştır. Düşük gelir grubu ülkeler için elde edilen GMM sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Düşük Gelir Grubu Ülkeler için GMM Sonuçları

Bağımlı Değişken: <i>gdp</i>		
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği
<i>gdp</i> (-1)	0.932	1033588 (0.000)
Y	0.044	254989 (0.000)
Model için Testler		
Wald Testi (χ^2)	6.98E+11 (0.000)	
Sargan Testi	9.55 (0.996)	
AR(1)Arellano-Bond Otokorelasyon Testi	-2.59 (0.009)	
AR(2) Arellano-Bond Otokorelasyon Testi	0.17(0.859)	

Not: Parantez içerisindeki değerler olasılık (p) değerleridir.

GMM sonuçları incelendiğinde, dış yardımlar ve büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Düşük gelir grubu ülkelere yapılan dış yardımlarda meydana gelecek %1'lik bir artış büyümelerini %0.04 artıracaktır. Modelin tümünün birlikte anlamlılığını test etmek için yapılan Wald testi sonucuna modelin genel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelde araç değişkenlerin geçerli olup olmadığı yani aşırı tanımlama kısıtlamalarının geçerliliğini test etmek için Sargan testi, otokorelasyonun varlığını test etmek için Arellano ve Bond'un otokorelasyon testi kullanılmıştır. Sargan testi sonucuna göre "Aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir" şeklinde kurulan temel hipotez reddedilememekte ve araç değişkenlerin geçerli olduğuna karar verilmektedir. Ele alınan modelde otokorelasyonun varlığını araştırmak için sadece ikinci dereceden otokorelasyonun varlığının araştırılması yeterlidir. Birinci mertebeden otokorelasyonun olması önemli olmamakla beraber Genelleştirilmiş Momentler Tahmincilerinin etkin olması için ikinci dereceden otokorelasyonun olmaması gerekmektedir. Elde edilen otokorelasyon testi sonuçlarına göre modelde otokorelasyon sorunu olmadığı görülmektedir. Alt orta gelirli ülkeler için elde edilen GMM sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Alt Orta Gelirli Ülkeler için GMM Sonuçları

Bağımlı Değişken: gdp		
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği (prob)
gdp (-1)	1.001	48371 (0.000)
Y	-0.007	-431.42 (0.000)
Model için Testler		
Wald Testi (χ^2)	1.08E+12 (0.000)	
Sargan Testi	44.66 (0.610)	
AR(1) Arellano-Bond Otokorelasyon Testi	-4.31 (0.000)	
AR(2) Arellano-Bond Otokorelasyon Testi	-2.53 (0.011)	

Not: Parantez içerisindeki değerler olasılık (p) değerleridir.

Tablo 2'den görüldüğü gibi, dış yardımlar ve büyüme arasında negatif bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alt orta gelirli ülkelere yapılan dış yardımlarda meydana gelecek %1'lik bir artış büyümelerini %0.007 azaltacaktır. Wald testi sonucuna göre modelde yer alan değişkenler bir bütün olarak anlamlıdır. Sargan testi sonucuna göre temel hipotez reddedilememekte ve araç değişkenlerin geçerli olduğuna karar verilmektedir. Elde edilen otokorelasyon testi sonuçlarına göre modelde otokorelasyon sorunu olmadığı görülmektedir. Üst orta gelirli ülkeler için elde edilen GMM sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Üst Orta Gelirli Ülkeler için GMM Sonuçları

Bağımlı Değişken: gdp		
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	t-istatistiği (prob)
gdp (-1)	0.955	1406 (0.000)
Y	0.010	29.45 (0.000)
Model için Testler		
Wald Testi (χ^2)	1.05E+7 (0.000)	
Sargan Testi	45.45 (0.411)	
AR(1) Arellano-Bond Otokorelasyon Testi	-1.99 (0.045)	
AR(2) Arellano-Bond Otokorelasyon Testi	-0.45 (0.650)	

Not: Parantez içerisindeki değerler olasılık (p) değerleridir.

Tablo 3'e göre GMM sonuçları incelendiğinde, dış yardımlar ve büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Üst orta gelirli ülkelere yapılan dış yardımlarda meydana gelecek %1'lik bir artış büyümelerini %0.01 artıracaktır. Wald testi sonucuna göre modelde yer alan değişkenler bir bütün olarak anlamlıdır. Sargan testi sonucuna göre temel hipotez reddedilememekte ve araç değişkenlerin geçerli olduğuna karar verilmektedir. Elde edilen otokorelasyon testi sonuçlarına göre modelde otokorelasyon sorunu olmadığı görülmektedir.

Elde edilen sonuçlara göre düşük ve üst orta gelir grubundaki ülkeler için dış yardımlar ve büyüme arasında pozitif bir etki elde edilmiştir. Dış yardımların (Y) katsayısı düşük gelirli ülkeler için 0.04, üst orta gelir grubundaki ülkeler için ise 0.01 olarak elde edilmiştir. Düşük gelirli ülkelerde dış yardımların büyüme üzerindeki etkisi üst orta gelir grubundaki ülkelere göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alt orta gelir grubundaki ülkeler için dış yardımlar ve büyüme arasında negatif bir etki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Dış yardımların (Y) katsayısı alt orta gelir grubundaki ülkeler için -0.007 olarak elde edilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada amaçlanan dış yardımların ekonomik büyüme üzerinde ne yönde bir etkisi olduğunun tespiti ve bu etkinin Samaritan Çıkmazı teoremini doğrulayıp doğrulamadığının araştırılmasıdır. Çalışma kapsamında farklı gelir grupları üzerinde dış yardımlar-ekonomik büyüme ilişkisi Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) yöntemiyle analiz edilmiştir. Yapılan bu analiz sonucunda dış yardımların ekonomiye olan etkilerinin ülke gruplarına göre farklılık gösterebildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Düşük ve üst orta gelir grubundaki ülkeler için pozitif bir etki bulunurken alt orta gelir grubundaki ülkeler için negatif bir etki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu farklılığa neden olarak dış yardımların büyüme ile olan ilişkisinde ülkelerin ekonomik, politik ve kurumsal çevre koşullarının belirleyiciliği gösterilebilir. Bunun

yanında daha önce bu konuda yapılan çalışmaları doğrular bir şekilde dış yardımların kendilerine has özelliklerine bağlı olarak (koşullu veya koşulsuz) büyümeye olan etkileri farklılık gösterebildiği ifade edilebilir. Nitekim koşullu yardımların büyümeye yönelik daha olumlu etkilere neden olduğuna dair çeşitli görüşler mevcuttur. Öte yandan, dış yardımlar kimi durumlarda tasarruf, vergi toplama ve özel sektör üretimi için teşvikleri olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Dış yardımların büyüme üzerinde etkinliğinin artırılması bakımından yardım yapan ile yardım yapılan ülke arasında daha katılımcı mekanizmalar kurulması, yardım sürecinde bürokrasinin rolünün azaltılması, yardım yapan ülkelerin koordine bir şekilde çalışması ve yapılan yardımların sonuç odaklı hale getirilmesi, yardımlar ile finanse edilen faaliyetlerin daha güçlü izlenilmesi ve değerlendirilmesi katkı sağlayabilecek öneriler olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C., & Bahçe, A. B. (2007). Kamu Tercihi Perspektifinden Oyun Teorisi. Ed. CC Aktan & Dilek Dileyici, *Modern Politik İktisat: Kamu Tercihi*, Ankara: Seçkin Yayınları, 153-176.
- Andrews, N. (2009). Foreign aid and development in Africa: What the literature says and what the reality is. *Journal of African Studies and Development*, 1(1), 8.
- Arellano, M., & Bond, S. (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations. *The Review of Economic Studies*, 58(2), 277-297.
- Baltagi, B. (2008). *Econometric Analysis of Panel Data*. John Wiley & Sons.
- Bigsten, A. (2006). Donor coordination and the uses of aid. *rapport nr.: Working Papers in Economics*, (196).
- Buchanan, J. M. (1975). The Samaritan's Dilemma. Phelps, E. S. (Ed.): *Altruism, morality and economic theory*, New York (Russell Sage Foundation) 1975, pp. 71-86.
- Coate, S. (1995). Altruism, the Samaritan's dilemma, and government transfer policy. *The American Economic Review*, 46-57.
- Dalgaard, C. J., Hansen, H., & Tarp, F. (2004). On the empirics of foreign aid and growth. *The Economic Journal*, 114(496).
- Dimanche, K. S. (2010). *Foreign Aid and Economic Growth*(Doctoral dissertation, Florida Atlantic University, Honors College).
- Durbarray, R., Gemmell, N., & Greenaway, D. (1998). *New evidence on the impact of foreign aid on economic growth*(No. 98/8). CREDIT Research paper.
- Fatima, F. (2014). Foreign Aid and Economic Growth. *Open Access Library Journal*, 1(03), 1.
- Gibson, C. C. (2005). *The Samaritan's dilemma: the political economy of development aid*. Oxford University Press on Demand.
- Hagen, R. J. (2006). Samaritan agents? On the strategic delegation of aid policy. *Journal of Development Economics*, 79(1), 249-263.
- Headey, D. (2008). Geopolitics and the effect of foreign aid on economic growth: 1970–2001. *Journal of international development*, 20(2), 161-180.
- Heinecke, D., Dollery, B., & Fleming, E. (2008). The Samaritan's dilemma: The effectiveness of Australian foreign aid to Papua New Guinea. *Australian Journal of International Affairs*, 62(1), 53-71.
- Hiemenz, U. (1986). Is development aid superfluous? Aid has not lived up to expectations. *Intereconomics*, 21(4), 176-180.

- Islam, A. (1992). Foreign aid and economic growth: an econometric study of Bangladesh. *Journal of the History of Economic Thought*, 24(5), 541-544.
- Karras, G. (2006). Foreign aid and long-run economic growth: empirical evidence for a panel of developing countries. *Journal of International Development*, 18(1), 15-28.
- Kilby, C., & Dreher, A. (2010). The impact of aid on growth revisited: Do donor motives matter?. *Economics Letters*, 107(3), 338-340.
- Malik, G. (2008). Foreign Aid and Economic Growth: A Cointegration Analysis of the Six Poorest African Countries. *Economic Analysis and Policy*, 38(2), 251-260.
- Minoiu, C., & Reddy, S. G. (2010). Development aid and economic growth: A positive long-run relation. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 50(1), 27-39.
- Moolio, P., & Kong, S. Foreign Aid and Economic Growth: Panel Cointegration Analysis for Cambodia, Lao PDR, Myanmar, and Vietnam. *Athens Journal of Business and Economics*. 2(4), 417-428
- Moreira, S. B. (2005). Evaluating the impact of foreign aid on economic growth: A cross-country study. *Journal of Economic Development*, 30(2), 25-48.
- Paul, E. (2006). A survey of the theoretical economic literature on foreign aid. *Asian-Pacific Economic Literature*, 20(1), 1-17.
- Pedersen, K. R. (2001). The Samaritan's dilemma and the effectiveness of development aid. *International Tax and Public Finance*, 8(5), 693-703.
- Radelet, S. (2006). A primer on foreign aid. *Center for Global Development Working Paper no. 92. Washington, DC: CGD*.
- Rangira, L. (2006). *Foreign aid and Economic Growth*. Master Thesis, University of Ottawa,
- Svensson, J. (2000). When is foreign aid policy credible? Aid dependence and conditionality. *Journal of development economics*, 61(1), 61-84.
- Tatoğlu, F. Y. (2013). *İleri Panel Veri Analizi: Stata Uygulamalı*. Beta Basım Yayın, İstanbul.
- Torsvik, G. (2005). Foreign economic aid; should donors cooperate?. *Journal of development Economics*, 77(2), 503-515.
- Williamson, C. R. (2010). Exploring the failure of foreign aid: The role of incentives and information. *The review of Austrian economics*, 23(1), 17-33.